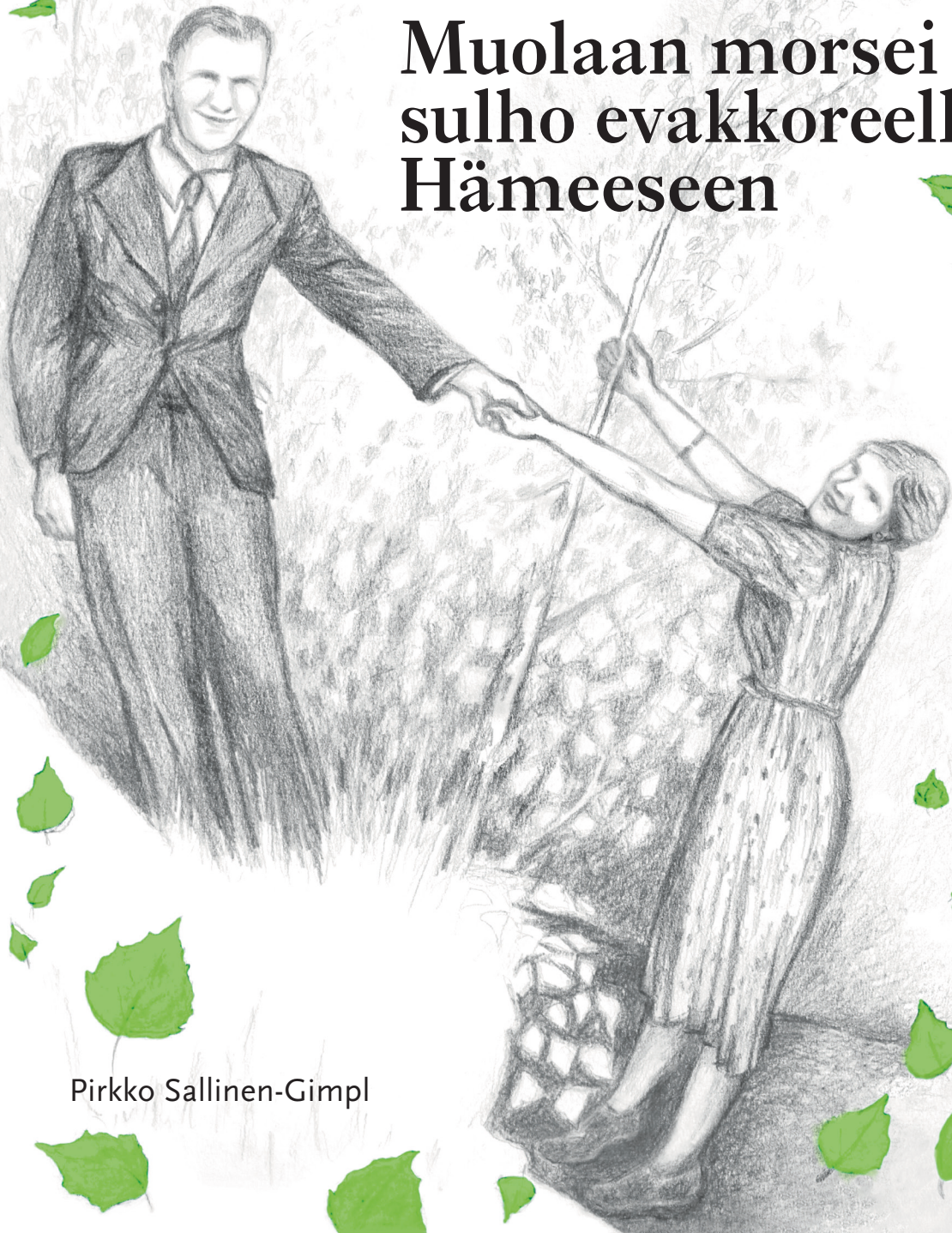

Muolaan morsei ja sulho evakkoreellä Hämeeseen

Pirkko Sallinen-Gimpl

Muolaan morsei ja sulho
evakkoreellä Hämeeseen

© 2018 Sallinen-Gimpl, Pirkko

Graafinen suunnittelu ja piirrokset: Miklos Gaál

Kannen piirros: Loviisa Tala

Valokuvat: MV Finna, SA-kuvat, KPT-arkisto ja yksityiset

Kustantaja: BoD – Books on Demand, Helsinki, Suomi

Valmistaja: BoD – Books on Demand, Norderstedt, Saksa

ISBN: 978-951-568-483-7

Pirkko Sallinen-Gimpl

Muolaan morsei ja sulho evakkoreellä Hämeeseen

Siirtoväen tulo, asuttaminen ja kulttuurien
kohtaaminen Lounais-Hämeessä

Sisällys

Lukijalle	s. 8–9
Kartta Karjalankannaksesta, 1942	10–11
Kartta Muolaasta, 1939	12–13
MUOLAASTA HÄMEESEEN	14–27
Muolaa Karjalankannaksella	14
Asutustoiminnan suuntaviivoja ja lainsäädäntöä 1900-luvulla	16
Maanhankintalain toimeenpano	20
Muolaalaisten maanomistusolot	24
Muolaa sotien aikana	25
Evakkotiet ja sijoitus muolaalaisten kertomina	28–159
<i>Pappilasta evakkoon.</i> Kirkkoherra Toivo Rapeli	30
Asutustilallisten haastattelut (kirjoittanut haastatteliija Pirkko Sallinen-Gimpl)	38–39
<i>Muolaan Nurmin kylästä Somerolle.</i> Reino Toikka	40
<i>Muolaan Taaperniemestä Humppilaan.</i> Kauko Nikkanen	46
<i>Moiniemestä Kylmäkoskelle, Forssaan ja Jokioisiin.</i> Mikael Rämö	62
<i>Telkkälän kylästä Somerolle.</i> Onni Iivonen	72
<i>Himalasta Jokioisiin.</i> Tenho Suokas	84
<i>Muolaan Hattulasta Ruotsiin ja Jokioisiin.</i> Lilja Suokas	92
<i>Ylä-Kuusaasta Forssaan.</i> Erkki Känkänen	98

<i>Ylä-Kuusaasta Kylmäkoskelle. Pauli Mero</i>	s. 104
<i>Perkjärveltä Kylmäkoskelle. Kirsti Mero</i>	108
<i>Ilolasta Sääksmäelle ja Valkeakoskelle. Viljo Luukka</i>	112
<i>Ilolasta Helsinkiin. Muolaalaisen kalakaupan vaihteita. Mikko Luukka</i>	116
<i>Ilolasta Valkeakoskelle. Ilmari Määttänen</i>	122
<i>Evakkotie Heinjoelta Janakkalaan. Martta Taponen</i>	136
<i>Evakkotie Äyräpäästä Nastolaan. Liisa Pekonen</i>	144
<i>Seuraavan sukupolven vaikutelmia. Antti Rämö ja Terttu Kallonen</i>	152
Sopeutuminen asutustutkimuksen haastattelujen valossa	160
Kuvia Kyyrölästä	162–165
Kuvia Kangaspellon kylästä	166–167
KULTTUURIEN KOHTAAMINEN	168–340
Kartta muolaalaisen siirtoväen asuttamisesta Hämeen lounaisosiin	170–171
Muolaalaiset uusilla asuinsijoilla arkistotietojen ja haastattelujen valossa	172
Tutkimuksen lähtökohtia	172
Evakkojen yksityismajoitus nopeutti sopeutumista	172
Kannakselaisten sijoittumisesta	174

Kannakselainen ja lounaishämäläinen kulttuuri kohtaavat	s. 178
Eroavuudet paikkakuntalaisten mielestä	180
1. Karjalaisten osallistuminen, kyläily, yhteistoiminta, seurat	180
Tapausselostus: talkoot Muolaassa ja Äyräpäässä	183
2. Karjalainen tapaperinne	186–204
A Vuotuisperinne	186
Laskiainen	186
Marianpäivä	187
Virpominen palmusunnuntaina tai palmulauantaina	188
Pääsiäinen	192
Helluntai	197
Juhannus	198
Syyskauden merkkipäiviä	200
Joulukausi	201
B Tapaperinne perhejuhlissa ja pidoissa	205–221
Häiden tapakerrostumat	205
Hautajaiset eli maahanpanijaiset	216
3. Perhelaitos	221–231
Suurperheen häviäminen ja miniä	221
Perhetavat: rotinoiden vienti ja oljामissa käynti	226
Työnjako perheessä	230
4. Käsityöt, tekstiilit ja pukeutuminen	231–253
Naisten tekstiilikäsityöt	231
Tapausselostus: Liisa Pekonen kertoi	238
käsitöistä Muolaassa	
Pukeutuminen arkistoaineiston mukaan	240
Kansallispuku ja sen hankinta	248

5. Työmenetelmät, esineistö ja ajoneuvot	s. 254–261
6. Ruokaperinne arkistoaineiston pohjalta	262–297
Muolaan leivät, kukot ja piirakat	264
Vilja- ja maitoruokia	274
Kasvisruokia	276
Kalaruokia	278
Juomat	278
Tapausselostus: Ruokatalous viipurilaisperheessä, lähtöisin Muolaasta	286
Ruokaperinteen jatkuvuus ja muutos siirtolaisuudessa	292
Viitteet lukujen 1–6 museoviraston kyselyaineistoihin	296
Sopeutuminen asutustutkimuksen haastattelujen valossa	298
Lapsuus Perkjärvellä Aatu Virolaisen kertomana	302
KÄYTETYT LÄHTEET JA KIRJALLISUUS	342–349
Lyhenneluettelo	342
Painamattomat lähteet	343
Painetut lähteet ja kirjallisuus	344
Runo Äyräpälle	350
Tekijän esittely	352

Lukijalle

Suomessa toteutettiin talvi- ja jatkosodan jälkeen suuri asutushanke, jonka aikana asutettiin siirtoväki ja perheelliset rintamamiehet ja muitakin sodasta kärsineitä ryhmiä. Ensin säädettiin pika-asutuslaki 1940 ja edellistä laajempi maanhankintalaki 1945. Lähes kaikki Suomen kunnat Oulun eteläpuolella joutuivat järjestämään alueellaan maanluovutuksen ja uusien asukkaiden sijoittamisen. Reformi eteni lain mukaisesti, mutta ns. kielipykälä rajoitti suomenkielisen siirtoväen vastaanottoa enemmistöltään ruotsinkielisiin kuntiin.

Inhimillinen elämä kaikessa monimuotoisuudessaan ei aina noudata järjestettyjä uomia vaan lainehtii niiden yli tai ali. Siitä kertovat lukuisat kokemukset ja tarinat sodan ajoista, siirtoväen tulosta, asuttamisesta ja sopeutumisesta kantaväestön joukkoon tai yksinäisiin korpiin. Kaupunkien ja kauppaloitten asukkaat haueutuivat omin avuin asutuskeskuksiin.

Kulttuurin kannalta oli kyseessä historiallinen itä- ja länsisuo- malaisen kulttuurin kohtaaminen. Karjalainen kulttuuri oli sekin kasvanut eri suuntiin erilaisissa ympäristöissä, osin eri kirkkokun- tiin juurtuneina, osin Pietarin suurkaupungin vaikutusalueella, osin Laatokan rannoilla sen tiheissä kylissä tai laajojen metsien keskellä. Tutkimuksen keinoin voimme tarkastella näitä parhaiten erillisinä, mutta keskenään vertaillen.

Tässä tutkimuksessa kuvataan vanhaan Äyräpään kih- lakuntaan kuuluneiden, erityisesti Muolaan ja joidenkin Äyräpään kuntien alueelta tulleiden siirtokarjalaisten evakkotietä ja sijoit- tumista heille määrättyihin Hämeen kuntiin. Kulttuurihistori- allisesti on kyseessä keskikannakselainen kulttuuri, joka kohtasi Hämeen länsiosien kulttuurin. Aineiston olen koonnut haastatte-

lemalla kierrellen ja äänittäen sijoitusalueilla ja muuallakin. Siltä osin aineisto kuuluu Asutustutkimusprojektiin, joka käynnistettiin Joensuun ja Jyväskylän yliopistojen hankkeena ja jonka tuloksia on julkaistu omalta osaltani muun muassa Jyväskylän yliopiston Suomen historian laitoksen julkaisuissa 18 ja yhteisteoksessa Rintamalta raiviolle (1995).

Arkistoaineistosta on vanhin museoviraston kysely vuodelta 1957 ja toinen vuodelta 1982. Aloitin tutkimukseni edellisen parissa ja jälkimmäistä sain olla laatimassa vertailuaineistoksi edelliseen. Näitä analysoin teoksissani *Elävä karjalaisuus* (1987) ja väitöskirjassani *Siirtokarjalainen identiteetti ja kulttuurien kohtaaminen* (1994). Näissä keruissa on ollut mukana Muolaan–Äyräpään tutkimusalueeni siirtokarjalaisia ja kantaväestöä, ja heidän kuvauksensa koskevat kulttuurien kohtaamista tutkimusryhmässäni. Suuren historiallisen prosessin kuvaus koostuu näistä ensimmäisen siirtoväen sukupolven kuvauksista ja rakentaa osaltaan karjalaisuuden ja suomalaisuuden kuvaa jälkipolville.

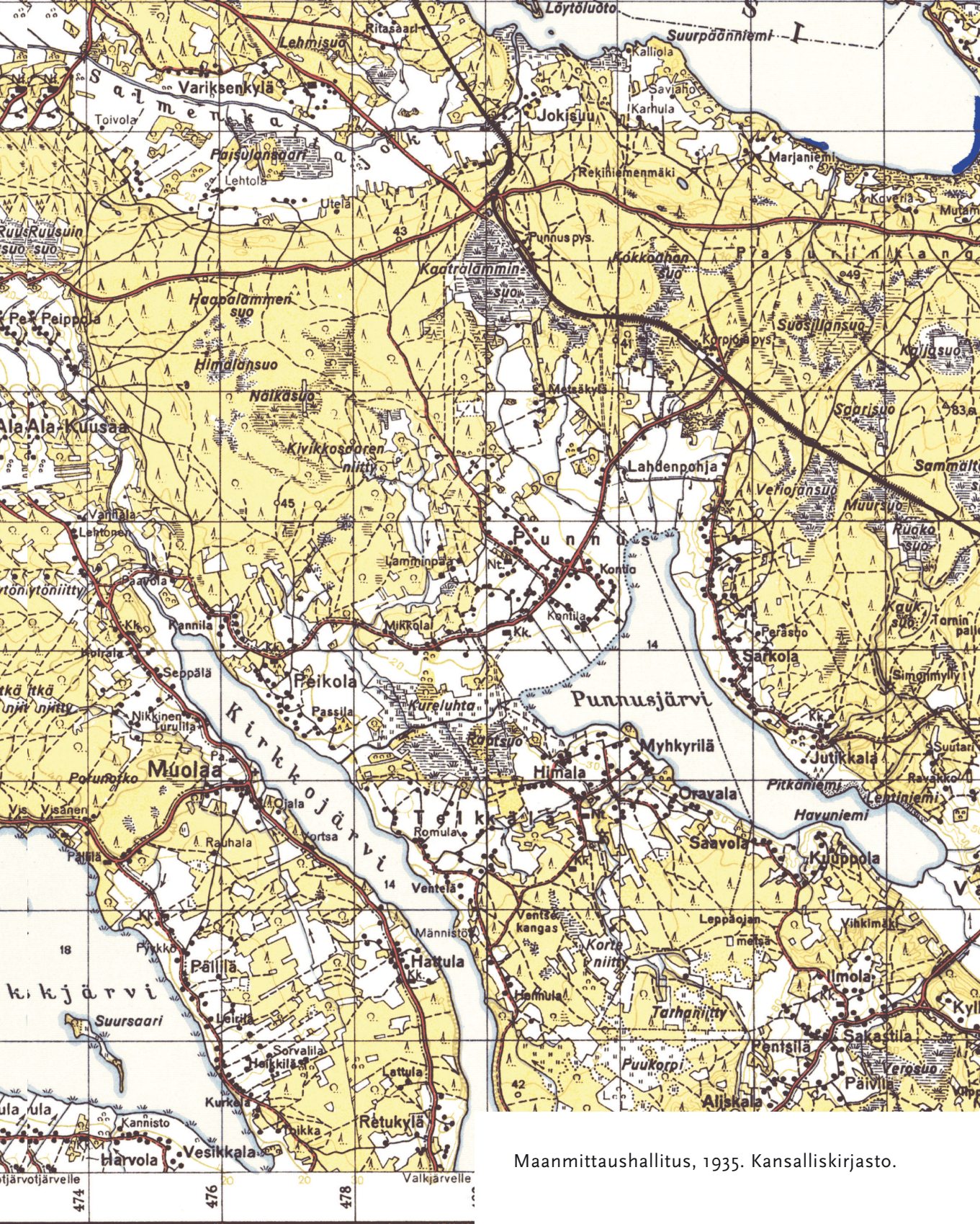
Ilokseni olen tuntenut monia ryhmäni jäseniä kauan. Erityisen kiitollinen olen Liisa Pekoselle, pitkäaikaiselle tiedonantajalle ja ystävälle. Kiitän kaikkia tiedonantajia ja haastateltuja. Teoksen taittäjä, taiteilja Miklos Gaál, on piirtänyt lukuisia kuvia ja uusintanut karttoja, mistä kaikesta sydämellinen kiitos. Karjalan Säätiö on tukenut teoksen painokuntoon saattamista. Kiitän kaikkia näitä tahoja ja monia ystäviäni kuten Pirkkoa, Ullaa ja Sirkkaa tekstiasun tarkistamisesta.

LAAJASALOSSA, HELSINGISSÄ 20.4.2017
PIRKKO SALLINEN-GIMPL

Maanmittaushallitus: Suomi ja Itä-Karjala, 1942 (osarajaus).

Maanmittauslaitos, 1935. Kansalliskirjasto.

Muolaasta Hämeeseen

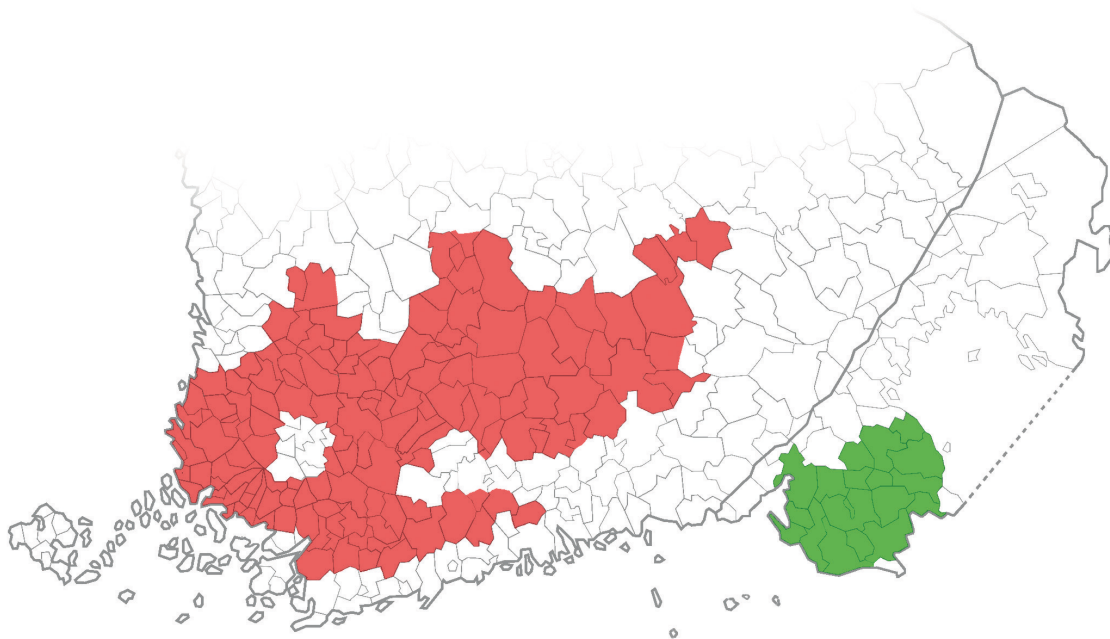
Muolaa Karjalankannaksella

Muolaan pitäjä sijaitsi Karjalankannaksen keskiosassa, josta oli vanhastaan yhteyksiä sekä Viipuriin että Pietariin. Muolaa on keskiaikaiselta nimeltään Äyräpää (myöhemmin Pyhäristi) ja edusti alueen alkuperäistä väestöä eli äyrämöisiä. Muolaassa puhuttiin äyrämöisistä alkuperäisenä kansanosana ja asukkaina, kun taas savakot polveutuivat 1600-luvulla Savosta muuttaneista uudisasukkaista. Vielä 1800-luvun lopulla vanhaa pukuperinnettä edustivat äyrämöispuvut, kun Savosta muuttaneilla oli käytössä savakko-puvut, ja molemmat ryhmät voitiin tunnistaa pukuparresta. Muolaan katsottiinkin olevan Kannaksen pitäjien joukossa tutkimuskohteena kiinnostava kansanperinteen kerrostuneisuuden ja monipuolisuuden vuoksi. Oman lisänsä kulttuurin monipuolisuuteen toi luterilaisen valtaväestön ohella Kyyrölän alueella yli kolme sataa vuotta asunut ortodoksinen, osaksi venäjänkielinen ja osaksi kaksikielinen väestöryhmä.

Muolaan maanomistusolot olivat tavanomaisia Karjalan lahjoitusmaa-alueille. Muolaalaisten parissa elävän muistitiedon mukaan lahjoitusmaahovit ja niiden asukkaat tunnettiin, ja monilla on oman suvun muistitietoa lahjoitusmaaoloista. Historiallisen taustan vaikutus näkyi itsenäisyyden ajalla Muolaan pientilojen suuressa määrässä. Lukuisat koti- ja käsiteollisuuden sekä liiketoiminnan muodot kehittyivät edelleen vanhalta pohjalta, mutta Pietarin yhteyksien siirtyessä historiaan suuntauduttiin enemmän Viipuriin ja Käkisalmeen. Elinkeinorakenne oli kannakselaiselle väestölle tyypillinen, ja varsinkin käden taitoihin perustuvat ammatit toivat siihen monipuolisuutta.

Muolaalaisen väestön tutkimuksessa ja perinteen keruussa on otettava huomioon maantieteellisen aseman, kulttuuriyhteyksien ja historiallisen sekä taloudellisen taustan tuomat vaikutteet perinteeseen.

Siirtokarjalaisten kulttuurisopeutumisessa on piirre, joka erottaa tapahtuman muiden maiden vastaavista sopeutumistilanteista. Pika-asutuskilpailu ja maanhankintalaki takasivat suurimman siirtoväkiryhmän,

Kannakselaisen siirtoväen sijoitussuunnitelma 1945.
Kannakselaisten lähtöalue tässä kartassa evakuoitivyöhykkeiden mukaan. Keskellä on sijoitusalue Kurkijoen siirtokarjalaisille. Kurkijoki kuului Keski-Karjalan, ei Kannaksen, evakuoitivyöhykkeeseen.

PSG 1994, 29.

maataloutta harjoittaneiden, mahdollisuuden jatkaa ammattiaan ja vieläpä omilla tiloilla. Tälle ratkaisulle ei löydy esikuvia muista maista.

Maansaantiin oikeutettuja olivat pika-asutuslain mukaan siirtoväki ja maanhankintalain mukaan myös rintamamiehet ja eräät muutkin ryhmät kuten sotalesket, sotaorvot, maataloudesta toimeentulonsa saaneet sekä maanhankintalain toimeenpanon vuoksi työnsä menettäneet. Siirtoväen saama määrä asutustiloja on pienempi kuin rintamamiesten, vaikkakin tilojen keskimääräinen koko muodostui heidän parissaan keskimäärin suuremmaksi. Kulttuurisopeutumisen kannalta tällä on merkitystä siten, että juuri siirtoväen maansaajat saattoivat jatkaa omaa ammattiaan ja hyödyntää entistä ammattitaitoaan niin, että heidän ei tarvinnut sopeutua tältä osin kokonaan uudelleen.

Ratkaisu oli myös haastateltujen maansaajien omasta mielestä henkisesti hyvin tärkeä, koska se antoi uuden haasteen ja päämäärän muuten täysin oudoissa ja uusissa oloissa. On myös todettava, että vaikka asutustoimintaa on myöhemmin arvosteltu muuttuneiden olojen kannalta, itse tilanteessa ei ollut paljon vaihtoehtoja, kuten Silvo Hietanen on suomalais-ta asutustoimintaa esitellessään todennut (Hietanen 1982, 105). Suomi ei ollut vielä niin teollistunut, että se olisi voinut sijoittaa sodasta palanneet miehet teollisuuteen. Evakuoiduksi joutuneille oman asutustilan tai tontin saanti merkitsi ponnahduslautaa tulevaisuuteen ja kaikissa tapauksissa parempaa vaihtoehtoa kuin monissa muissa maissa koetut leirit ja yritys sijoittua ilman ammattitaitoa teollisuuteen.

Asutustoiminnan lainsäädäntöä 1900-luvulla

Talvisodan ja jatkosodan seurauksena Suomessa oli siirtoväkeä noin 430 000 henkeä. Asutustoiminta käynnistyiikin välittömästi ensiksi pika-asutuslain (1940) sekä jatkosodan aiheuttamien välivaiheiden jälkeen maanhankintalain (1945) säätämällä. Asutustoiminta oli poikkeuksellisen ripeää muihin sotaan käyneisiin maihin verrattuna, ja siinä oli myös monia omaleimaisia piirteitä. Se ei kuitenkaan ollut ainutlaatuista Suomessa, vaan oikeastaan jatkoa koko 1900-luvun jatkuneelle asutustoiminnalle.

Koko 1900-luku oli asutusreformien vuosisata. Sitä voisi ehkä verrata niihin historian kausiin, jolloin suomalaiset asuttivat havumetsiä levittäytyen etelän asutuskeskuksista pohjoisiin erämaihin. Valtiovallalla oli tuolloinkin ohjaava ote, mutta toiselta osapuolelta, uudisraivaajaperheiltä vaadittiin sisua ja yritteliäisyyttä.

Siirtoväen tulo, asuttaminen ja kulttuurien kohtaaminen Lounais-Hämeessä

Kirja perustuu Muolaasta ja osittain Äyräpäästä sota-vuosina 1939–1944 evakkoon lähteneiden haastatteluihin ja arkistotietoihin. Omakohtaiset muistot ja kokemukset vaihtelevat. Karjalaisten tulo vaati niin kantaväestöltä kuin kotiseutunsa menettäneiltä luopumista omastaan yhteiseksi hyväksi ja yhteiskunnan vakaudeksi. Mitkä olivat siirtoväen tunnot, miten asiat ratkaistiin ja miten siirtoväki pääsi kiinni paikkakuntien elämään ennakoluuloista huolimatta?

Yhteisöllisesti tärkeintä oli siirtoväen kyky ja tottumus osallistua kunnalliselämään, yhdistyksiin, seurakuntiin ja muodostaa omia karjalaisseuroja, jotka ovat tukeneet karjalaistapojen säilymistä. Karjalainen suurperhe hävisi lopullisesi uuden asutusmuodon myötä. Oman käsityö- ja ruokaperinteen soveltaminen jatkui ja muodostui yleissuomalaisen kulttuurin osaksi. Suomen eduskunnan säätämä asutusohjelma 1945, jonka mukaan siirtoväen maanviljelijät ja perheelliset rintamamiehet saivat maata talotonteista viljelystiloihin, on ainutlaatuinen Euroopassa.

